

**МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ЙЎНАЛИШИ ТАЛАБАЛАРИГА
ИНГЛИЗ ТИЛИНИ ЎРГАТИШ СИФАТ МОНИТОРИНГИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.5.5.051>

Рахимова Шахло Бахтиёровна,

Мактабгача таълим тизими раҳбар ва мутахассисларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти таянч докторанти

Аннотация: Ушбу мақолада олий таълим муассасаларидаги мактабгача таълим йўналиши талабаларига инглиз тилини ўргатиш сифат мониторингини такомиллаштириш масаласи таҳлил қилинган. Муаллиф олий таълим муассасалари нофилогик таълим йўналишларида инглиз тилини ўқитиш жараёнини баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари масаласига бағишланган тадқиқот ишларини таҳлил қилиб, олий таълим муассасалари мактабгача таълим йўналиши талабаларига хорижий тилларни ўргатиш натижалари самарадорлиги ва таълим сифатини ошириш, талабаларни баҳолаш хусусида фикрлари ва тавсиялари тўғрисида баён қилган.

Таянч сўзлар: олий таълим тизими, мактабгача таълим, таълим сифати, талабалар билимини баҳолаш, натижадорлик.

**УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МОНИТОРИНГА КАЧЕСТВА В
ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА СТУДЕНТАМИ НАПРАВЛЕНИЯ
ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Рахимова Шахло Бахтиёровна,

Докторант института переподготовки и повышения квалификации специалистов и руководителей системы дошкольного образования

Аннотация: В статье проводится мониторинг качества изучения английского языка на направлениях дошкольного образования в высших учебных заведениях. Автор анализирует результаты и критерии изучения английского языка в нефилологических направлениях, а также исследования направленные в этой области. Приводит выводы и рекомендации направленные на повышения эффективности и оценивания в изучении английского языка в нефилологических направлениях.

Ключевые слова: система высшего образования, дошкольное образование, качество образования, оценивание знаний студентов, результативность.

**IMPROVEMENT OF QUALITY MONITORING IN LEARNING
ENGLISH BY STUDENTS OF PRESCHOOL EDUCATION**

Rakhimova Shakhlo Bakhtiyorovna,

Doctoral student at the Institute for Retraining and Advanced Training of Specialists and Managers of the Preschool Education System

Annotation: The article monitors the quality of learning English in the areas of preschool education in higher educational institutions. The author analyzes the results and criteria for learning English in non-philological areas, as well as research in this area. Provides conclusions and recommendations aimed at improving the efficiency and evaluation in the study of English in non-philological areas.

Key words: system of higher education, preschool education, quality of education, assessment of students' knowledge, effectiveness.

Сўнги йилларда чет тилини ўрганиш нафақат зарурат сифатида, балки ўз-ўзини ривожлантириш усули сифатида ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлди. Чет тили нафақат мактаб ва олий таълим муассасаларида, балки мактабгача таълим муассасаларида ҳам таълимнинг мажбурий таркибий қисмига айланиб улгурди. Бир томондан жамиятда чет тилига бўлган талаб, шунингдек, ота-оналарнинг тил нафақат замонавий таълим омили, балки уларнинг жамиятдаги ижтимоий ва моддий фаровонлиги асоси эканлигини тушунишлари, иккинчи томондан, чет тилини эрта ўрганиш, айниқса машхур ва долзарбдир. Агар бир неча йил олдин тил билиш фақат айрим соҳалардагина талаб қилинган бўлса, ҳозир камида битта чет тилини ўзлаштириш шарт.

Жаҳон олий таълим муассасаларида чет тилларни ўқитиш сифатини баҳолашнинг IELTS, CEFR индикаторларини таълим жараёнига татбиқ этиш, таълим жараёнларининг натижавийлигини таъминлаш, таълим олувчиларнинг ўқув ютуқларини баҳолашнинг инновацион механизмларини ишлаб чиқишга катта эътибор қаратилмоқда. ЮНЕСКО томонидан қабул қилинган 2030 йилгача халқаро таълим концепциясида белгилаб берилган «Бутун ҳаёт давомида сифатли таълим олишга имконият яратиш» вазифаси доирасида иккинчи тил сифатида инглиз тили фанини ўрганиш олий таълим муассасаларининг давлат тасарруфидан чиқариш ва улар автономиясини кенгайтириш, олий таълим муассасалари ўртасида рақобат муҳитини юзага келтириш, олий таълимнинг глобаллашуви таълим сифатини ошириш бўйича йирик лойиҳаларни амалга татбиқ этиш бўйича тизимли ишлар олиб борилмоқда.

Дунёда мактабгача таълим ташкилотлари учун тайёрланаётган педагоглар, тарбиячиларга чет тилларни ўқитиш сифат мониторингини баҳолаш, замонавий ёндашувлар асосида сифат мониторинги индикаторларини такомиллаштириш, таълим хизматлари соҳасини ривожлантириш орқали ўқитиш сифати ва самарадорлигини ошириш, олий таълим муассасаларида таълим олаётган бўлажак мактабгача таълим йўналиши мутахассисларининг хорижий тилларни ўрганиш натижалари юзасидан билим даражасини, касбий компетентлигини ривожлантириш, касбий мобиллигини кучайтириш, уларда тил кўникмаларини шакллантириш бўйича илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда. Шу билан бирга, меҳнат бозорида рақобатбардош мутахассислар тайёрлашга зарур шарт-шароитларни яратиш, кадрларнинг компетентлик даражасини баҳолашнинг кваллиметрик механизмларини такомиллаштириш, таълим муассасаларида ички аудитни тизимли йўлга қўйиш, ўқитиш ва ўрганиш жараёнларини баҳолашнинг объективлигини таъминлашнинг ташкилий жиҳатлари, сифат мониторингини индикаторларини аниқлаштириш энг муҳим вазифалардан бири сифатида қолмоқда.

Республикамизда бўлажак мутахассисларнинг касбий компетентлигини иш берувчилар, мактабгача таълим ташкилотларининг эҳтиёжларини, битирувчи кадрларга қўйилаётган талабларни ҳисобга олган ҳолда талабаларда компетенцияни шакллантириш, таълим жараёнига илғор хорижий тажрибаларни кенг жорий этиш, талабаларнинг лингвистик саводхонлигини ошириш, умуммаданий лаёқатлилиқни тарбиялаш орқали миллатлараро мулоқот маданиятини такомиллаштиришга катта эътибор қаратилмоқда. Айниқса, хорижий тилларни ўқитиш самарадорлигини ошириш орқали бўлажак мутахассисларнинг рақобатбардошлигига эришиш муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида “чет тиллар, информатика каби бошқа муҳим ва талаб юқори

бўлган фанларни чуқурлаштирилган тарзда ўрганиш” [1] каби муҳим вазифалар белгилаб берилди. Бу эса, мактабгача таълим йўналишларида инглиз тилини ўқитишнинг лингвопедагогик имкониятларини ёритиб бериш, инглиз тилини касбга йўналтириб ўқитишнинг педагогик шарт-шароитларини аниқлаштириш, мактабгача таълим йўналишларида инглиз тилини ўқитиш сифатини баҳолаш индикаторлари таркибини такомиллаштиришни тақозо этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 9 сентябрдаги “Мактабгача таълим тизимини тубдан такомиллаштириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3261-сон, 2017 йил 26 сентябрдаги “Педагог кадрларни тайёрлаш, халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3289-сон, 2019 йил 8 майдаги “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПҚ-4312-сон қарорлари, 2019 йил 12 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сон Фармони, Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 13 майдаги 391-сон “Мактабгача таълим муассасалари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорлари, 2019 йил 7 июндаги 467-сон “Олий таълим муассасалари рейтингини аниқлаш тартибини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 19 майдаги “Ўзбекистон республикасида хорижий тилларни ўрганишни оммалаштириш фаолиятини сифат жиҳатидан янги bosқичга олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-5117-сон қарори [2] мазкур соҳага тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар узлуксиз таълим тизимида чет тилларини фаол ўргатиш учун шароит яратиш, замонавий ўқув-услубий материаллар билан таъминлашни янада такомиллаштириш, хорижий тилларда эркин сўзлаша оладиган мутахассисларни тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш вазифасини амалга ошириш мақсад қилиб қўйилган.

Иқтисодиёт ва илм-фан ривожланган давлатларнинг тилини ўрганиш, жаҳон илм-фани ва тараққиёти ютуқларини эгаллашнинг бош омилidir. Буюк мутафаккир бобомиз А. Навоий ҳам ўз асарларида —Тил билган эл билар деб халқни тил ўрганишга, дунёқарашини бойитишга даъват этган. Асримиз бошларидаёқ Маҳмудхўжа Беҳбудий —Икки эмас, тўрт тил керак деб миллатни тил ўрганишга чорлаган. Хорижий тилларни эгаллаш жаҳон билан тиллашув, мулоқот воситасидир. Хорижий тилларни она тилидек эркин билишга ота-оналарни фарзандларини илм-фан уйига юборишга даъват этиб, унда ўқиганлар жаҳонда илғор шахслар бўлиб етишишини башорат қилади ҳамда ўзининг тил билмаслигидан ўкиниб, шундан бағри мудом қон эканлигини, ёш авлод ҳам шундай куйга тушиб қолмаслиги лозимлигини такидлаб ўтади.

Агар ўқитувчи ўқув машғулотида таълим олувчининг талаффузини шакллантиришга кўп вақт сарфласа, кейинчалик ўрганувчиларнинг ютуқлари, сифат ва самарадорлиги аниқловчи индикатор кўрсаткичлари орқали сезиларли даражада кузатилиб, талабаларнинг матнларни равон ўқиши ва қайта ҳикоя қилиши, фонетик тарзда тўғри талаффуз қилиши билан баҳоланади. [4]

Тил ўрганувчи ўз талаффуз маҳоратини ўзи баҳолаши ҳам муҳимдир. Л.Якобовичнинг фикрича, ўрганилган бир нечта иборани чет тилида яхши талаффуз қила оладиган киши, чет тилини яхши билиши ва равон гапиришига ишонади. Чет тилини яхши биладиган, аммо фонетик хатоларга йўл қўядиган ва акцент билан гапирадиганлар ўз нутқини равон деб ҳисобламайди. [4] Бир қатор

методистлар “талаффузни ўргатишда фақат фонетик машқларда ва матнни овоз чиқариб ўқишда йўл қўйилган хатоларни тузатиш керак, деб ҳисоблайди. [5]

Грамматик ва луғат машқларни бажаришда талабалар томонидан қилинган фонетик хатоларни тузатиш шарт эмас деган фикр нотўғри, чунки талаффузни назорат қилиш талабаларнинг талаффуз нормаларини фаол ўзлаштиришини ташкил қилишнинг мажбурий таркибий қисмидир. Тингловчи ва таълим берувчининг талаффуз хатоларини нафақат махсус матнлар ва фонетик машқларни овоз чиқариб ўқиётганида, балки ҳар қандай машқларни бажаришда ҳам тузатиш керак. Идеал ҳолатда талабаларнинг ўзини ўзи бошқариш ва ўзаро назорати ҳам зарур. Уларнинг нутқий кўникмаларини мукамал шакллантиришда тизимли мустаҳкамлаш механизминини ташкил қилиш энг тўғри йўлдир. [5]

Чет эл методологиясида меъёрий талаффузни ўқитишни такомиллаштириш имкониятлари кўпроқ даражада коммуникатив ёндашувни ривожлантириш билан боғлиқ бўлиб, бу ўқитишда ҳақиқий алоқанинг асосий қонуниятларини моделлаштиришга имкон беради; масофавий таълим технологияларидан кенг фойдаланган ҳолда фонетикани ўқитиш, ўқиш, тинглаш ва нутқ фаолиятининг бошқа турларини ўргатиш билан бирлаштирилиши орқали эришиладиган жараёндир.

Ватанимиз ва чет эл педагогикасида тил ўрганувчининг фаоллигини ошириш масаласига бағишланган адабиётлар бир қанча. Жумладан, Грамкова М.Т., Григорович Л.А., Зимняя И.А., Зинченко В.П., Ибрагимова Р.Э., А.Н.Леонтьев, Марцинковская Т.Д. каби олимларнинг илмий изланишларида аниқ ифодасини тошган.

Масаланинг айрим умумдидактик жиҳатлари тўғрисида Андреевская-Левенштерн Л.С., Баришникова Н.В. Ж.Жалолов, Ибрагимова Р.Э., Грамкова М.Т. ва бошқа бир қатор олимлар йирик фундаментал асарлар яратдилар.

Ана шу асарларда ифода этилган айримларига мурожаат қиламиз. Билиш фаолиятининг намоён бўлиши, моҳияти масаласида педагогик адабиётларда турли хил қарашлар мавжуд. Масалан, Н. Ширинова бу масалада қуйидаги концепцияни илгари суради: «Билиш активлиги, - деб у қайд қилади, - ҳақиқатни исботлаш, турли манбалардан билим олишга иштиёқ ақлий топшириқларни бажаришга интилиш, ўқув машғулотиغا нисбатан ақлий фаолият кўрсатиш, билишга қизиқишларда намоён бўлади». [9]

Таълим жараёнида тил ўрганувчининг билиш фаоллигини ошириш масаласига доир айрим методик ҳарактерга эга адабиётлар ҳам мавжуд. Ж.Ж.Жалолов, Исоқов А.А., К.Набиева ва бошқалар тил ўрганувчининг билиш фаоллигини оширишнинг баъзи масалаларини тадқиқ этганлар. Қардош халқлар методикасида ҳам бу масалага оид айрим изланишлар мавжуд. Чет тилини ўргатишда коммуникатив компетенция маҳорати мақсад қилинган тилда алоқа ўрнатиш ва ўзга тилда маълумот алмашиш қобилиятига тайёрлигини, ушбу тилда қўлланадиган мамлакатлар маданияти ва контекстлари ҳақида тушунчага эга бўлишликни, ўз мамлакатининг маданиятини хорижий тилда тақдим эта олиш қобилиятига эга бўлиши бугунги ҳалқаролашув даврининг объектив заруратидир. Инсон ўрганган барча кўникмаларни келажакда ўз фаолиятида ишлатиш учун эгаллайди.

Мактабгача таълим йўналишларида инглиз тилини ўқитиш сифати мониторингининг назарий-методологик асосларини ёритиш, ўқитиш самарадорлигини баҳолаш кўрсаткичларини аниқлаштириш, ўқитиш сифати

мониторингининг ташкилий механизмини такомиллаштириш ҳамда ўқитиш сифати мониторингининг диагностик технологияларини такомиллаштириш асосий вазифалардан бири ҳисобланади. [7]

Ҳозирги кунда мактабгача таълим йўналишларида инглиз тилини ўқитиш сифати мониторинги амалга ошириш орқали қуйидагиларга эришиш мумкин деб ҳисоблаймиз. Жумладан, мактабгача таълим йўналишларида таҳсил олаётган талабаларга инглиз тилини ўқитишда лингвопедагогик хусусиятларни матн билан ишлашга йўналтириш;

инглиз тилини ўқитиш сифатини баҳолашнинг мақбул методикасини танлаш талабаларнинг ўқув индивидуаллигини таъминлаш, кўп даражали тил бўйича тайёргарликни ҳисобга олиш, таълим мазмуни компонентларини инглиз тили коммуникатив компетенциясининг тузилмаси билан мақбуллигини таъминлаш;

мактабгача таълим йўналишларида инглиз тилини ўқитиш натижалари сифат мониторинги таълим самарадорлигини технологик таъминлаш компонентларини диагностик ва ташкил этиш функцияси билан коррекциялаш;

мактабгача таълим йўналишларида инглиз тилини ўқитиш натижалари мониторинг кўрсаткичлари кадрлар тайёрлаш фаолиятини баҳоловчи мезонлари бўйича илмий-методик тавсиялар ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқдир. [8]

Тилни ўрганиш, ўзлаштириш инсоннинг ёш давлари билан чамбарчас боғлиқдир. Масалан, болалар катта ёшли одамларга нисбатан тилни тез ва осон ўрганади. Бегона тилни ўзлаштиришда товушларни ҳам катталарга қараганда, тўғри ва аниқ талаффуз қиладилар. Болаларда чет тилини тезда ўрганиб олишларига сабаб сифатида қуйидагиларни санаб ўтиш мумкин:

- механик хотиранинг кучлилиги;
- вақтнинг катталарга қараганда вақтнинг кўплиги;
- болаларда тақлидчанликнинг кучли эканлиги;
- кўпроқ мулоқатда бўлиши;
- ўртоқларининг бошқа миллатда бўлиши.[8]

Мактабгача ёшдаги болаларга чет тилини ўргатишда болалардаги ўзига хос хусусиятларни ҳам ҳисобга олиш лозим. Болалар мазмунга тушуниб эмас, кўпинча механик ёдлаб оладилар. Шу боисдан ҳам мактабгача ёшдаги болаларга чет тилини ўргатишда уларни ортиқча зўриқтирмасдан, ўйинли-таълимдан самарали фойдаланишлари лозим. Машғулотлар боланинг қизиқишларини ва ёш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ташкил етилиши керак. Маълумотлар ўта содда ҳам, ўта оғир ҳам бўлмаслиги лозим. Ҳар иккала ҳолатда ҳам боланинг тил ўрганишга бўлган қизиқишлари сўниши мумкин.

Инсон фаолиятининг барча соҳаларига инновацияларнинг кириб бориши шахслараро ва ишбилармонлик алоқалари жараёнини соддалаштиради. Ҳеч шубҳа йўқки, инновацион технологиялар ҳам таълимни тубдан ўзгартирди. Ўтган йиллар давомида ўқитувчилар янги технологияларга жавобан ўзларининг ўқитиш усулларини тубдан ўзгартирдилар. Чет тилларини ўқитишда замонавий технологиялардан фойдаланиш ўқитишни қизиқарли қилиш ватакомиллаштириш нуктаи назаридан самаралироқ қилиш каби кўплаб имкониятларни тақдим этади. Бундан ташқари, ушбу замонавий технологик восита ўқувчиларни қизиқишларига қараб жалб қилиш ва ўрганишга ёрдам беради. Замонавий шарт-шароитлар нафақат чет тилларини ўқитишда янги технологиялардан фойдаланишни, балки ўқитиш методикасидаги ўзгаришларни ва ўқитувчидан чет тилларини ўрганиш жараёнида энг янги инновацион технологияларни жорий этишни талаб қилади. Инновацион таълим технологиялари, аввало, компютерлаштирилган таълим билан чамбарчас боғлиқ бўлган ахборот-

коммуникация технологияларидир. Мактабгача ёшдаги болаларга чет тилини ўргатишда инновацион технологияларни қўллашнинг асосий муаммолари компьютерларни ўқитиш дастурларининг таркиби, уларнинг мазмуни ва Web-муҳитни мақбул тартибга солишдир.

Мактаб ёшига етмаган болаларга чет тилини ўргатишни грамматик тушунча беришдан бошламаслик керак. Бундай вазиятда болада зўриқиш ҳосил бўлиб, тил ўрганишга бўлган қизиқиш йўқолади. Шунингдек, кичик ёшдаги болаларга чет тилини ўргатишда уларнинг ёш ва психологик-индивидуал хусусиятларини эътиборга олиш керак бўлади. Шу боис, болаларни хорижий тилларга ўргатишда асосан уларнинг сўз бойлигини ошириш, тўғри талаффузга ўргатиш каби амалий мақсадлар кўзда тутилади. Маълумки, бугунги кунда мактабгача ёшдаги болалар ҳам чет тилларини ўрганишга қизиқиш билдирганлари ҳолда, уларнинг ота-оналари ҳам бу масалага катта маъсулият билан ёндашмоқда.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, нафақат нофилологик таълим йўналишларида шунингдек, мактабгача таълим йўналишида таҳсил олаётган талабалар, балки тил ўрганиш истагини билдирган барчага инглиз тилида тўғри талаффузни ўргатишда бажариши лозим бўлган топшириқлар амалдаги нутқ муаммоларини ечишга қаратилган бўлиб, мазкур камчиликлар тил ўрганиш давомийлигини ошириб кетмаслигини таъминлаши, тил ўрганиш жараёнига табиий равишда мослашиб, ўз қобилиятларини намоён қила олишига эришиш керак.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли Фармони. // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.

2. <https://lex.uz/ru/docs/5426736>

3. Леонтьев А.А. Психология общения / А. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1997. – 456 с.

4. Якобовиц Л.А. Изучение иностранного языка: опыт психолингвистического анализа // Методика преподавания иностранных языков за рубежом. Вып.2. -М., 1976. - С. 120.

5. Абдуазизов А.А. Инглиз тили амалий фонетикаси. – Ташкент: Ўқитувчи, 1992. - 110 с.

6. Артемов В.А. Психология обучения иностранным языкам / В.А. Артемов. – М.: Просвещение, 1969. – 279 с.

7. Ш.Рахимова. Нофилологик таълим йўналиши талабаларининг инглиз тилида талаффузини коммуникатив ёндашув асосида ривожлантириш. Сўз санъати, 2021, №1.

8. Sh.Rakhimova. The role of motivation in learning foreign language. Psychology and education, USA (2021) 59 (1), ISSN 00333077

9. Республика илмий-амалий анжумани Материаллари Самарқанд, 2020 йил 16-17 октябрь